

sanak. Miután már néhány nappal előbb egy nemzeti zászlót, rajta odaillő felirattal (az 1865. október elsejei tó-expedíció gyülekező helye) ékesített hosszú rúdon a száraz tó talajába tűztek, délután kettőkor megindult a zarándoklat az úgynevezett Segenshüttetől, amelyet még egy évtizede joggal hívtak Halászkunyhónak. Egy órát gyalogolt az ember, mire elérte a megjelölt helyet, hogy a nyolc négyzetmérföldnyi, teljesen kiszáradt tó közepén a kiszáradásra emlékező ünnepélyen részt vegyen.

A szél az összejövetelnek mintegy magasztalására toronymagas szódaoszlopokat emelt kavargva a magasba. Ameddig a tekintet elért, nem látott semmi egyebet, mint fehéren csillogó síkot a fluoreszkáló szódakristályoktól, mintha halotti lepellel lenne letakarva. Ez alatt titokzatos kiterjedésben működik a föld alatti termékenység. A talaj szabálytalan vetődései helyenként a legnagyszerűbb kristályos szódavirágféllel fedett szinteket képeznek. Ezeket a körülbelül három órányira levő túlsópartot minden veszély nélkül lépdelve el lehet érní. Amikor aztán a társaság ezeket a csodákat a száraz tavon mind látta, vidáman és tapasztalatokkal gazdagodva tért haza este Sopronba. Azonban, hogy a későbbi, a legkésőbbi utókor erről tudomást szerezhesen, ha majd megint nézheti az ismét áradó Fertőt, az evangélikus gyülekezet lelkész urát, Kolbenheyer Mór urat fel fogják keresni, hogy fogalmazzon meg egy aktát az 1865. október elsejei szárazon volt hajókázásról. Ez a részt vevők aláírásával ellátva, örök emlékül Sopron szabad királyi város Levéltárába lesz elhelyezve.¹⁹ A következő feljegyzés a kézirat elején található ugyan, de nyilvánvaló, hogy Schuster utolsó közlései közé tartozik. Dátumából is következik ez, különösen a Pótláséból. Hiszen, mint már jeleztem, 1868. február 5-én halt meg.

„1867. június hónap. A Fertő területét, mert kiszáradt, hivatalból felmérték. Ez a munka most befejeződött. Ebből esett Sopron megyére 32,079 499/1600 hold, és Moson megyére 26,170 1328/1600 hold. A felmérés a partszakasz hossza szerint történt, ez Sopron megyénél 29791, Moson megye oldalán azonban 24314 folyó öl. A területen öt földtulajdonos osztozik: Esterházy herceg, Széchenyi Béla gróf, a győri püspökség és a szab. kir. város, Sopron. Sopron városára juthat 5936 öl partszakaszból kereken 6000 holdnyi terület.

Pótlás november hónapban. A Fertő jelenleg kiszáradt medrének felülete kb. 59,000 hold és 1600 négyesögl. Mivel az egész helyet most mint kiszáradtat lehet kezelni, kivéve némely kevés mélyedést a mederben magában, a patakok betorkollásánál, mint a Balfi patak, a Rákos, a Vulka, ahol néhány collnyi kis mélység létezik, ott semmilyen másfajta vízfelület sem található.”²⁰

Talán sikerült néhány idézettel megindokolni, miért lenne kár ezt a könyv formájú iratköteget továbbra is feldolgozatlanul hagyni. Már így is kirajzolódik egy, a világra figyelő iparos ember arcéle. Néha biztosan megállapítható, hogy saját élményeit rögzíti papírra, máskor újságból idéz, de akkor is jelét adja érdeklődésének. Mindenképpen új szín a hazai helytörténet palettáján.

Hárs József

„Sarkad bölcse”, Osváth Imre

„Én a múltban a jövődért turkállok.”
(Kossuth Lajos)

Jelen írás címe jeles történészünk, Márki Sándor leleménye, aki keresztfiaként ismerhette és tisztelhetette Osváth Imre lelkipásztort, akinek híre messze földre és magasra eljutott. Érdekes alakja tűnik elénk (a méltatlanul elfeledett) Móricz Pál író-újságíró hangulatos elbeszéléseiből vagy Táncsics Mihály emlékezéseiből. És Jókai Mór híres regényében Ő lehet ama Lánghy Bertalan református pap, aki nem alkuszik és szembeszáll a nagy hatalmú „kőszívű emberrel”. Nem mellékesen Arany János komája, sőt távolabbról sógora is a költőnek. Nagyszalontán, Toldi írójának házánál ismerkedett meg, kissé szokatlan módon, Petőfi Sándorral. De menjünk sorjában.

Osváth Imre 1807-ben, Nagyzerinden született. Szülei nemes Osváth Péter és Virágosi Erzsébet. Debrecenben végezte a református teológiát, és bizonyos idő – részben külföldi tanulmányok után – 1837-ben, Kőtegyán választotta lelkészévé.

¹⁹ A 384. főlírászámú oldal utáni számozatlan oldalon.

²⁰ A 24. főlírászámú oldal utáni, kis cédula nagyságú, számozatlan oldalon.

Arany és Petőfi barátja

Százhatvan esztendeje, a kegyetlen végű 1849-es évben hívták meg Sarkad lelkipásztorának, Veress Ferenc tragikus halálát követően. De legjobb, ha máris átadjuk a szót Móricz Pálnak, aki a maga elegáns, zamatos stílusával hitelesen kelti életre Arany, Petőfi és a lelkész alakját:

„Előbb ugyan csak amolyan lógós komaság volt a komaságuk, amennyiben 1846 augusztus 16. án Osváth Imre tiszteletes úr részt vett Arany Juliska keresztelőjén. Később valóságos komák lettek. A kötegyáni tiszteletesék egyik leányának Arany notárius uramék vállalták a keresztzüleségét. Arany János házánál hol „sógornak”, hol „komának” szölongatták ezentúl Osváth tiszteleteset, valóságosan családtagként tekintették, szerették az öles termetű, mélységesen kék szemű, hófehér fejű papot. Érdekes, hogy Osváthnak alig harminc éves korában hófehér volt haja, bajusza.” Néhány sorral lejjebb perdül elénk Petőfi. Íme, a fura találkozás: „A kert közepén szőlőlugas húzódott keresztül és éppen e lugasban mozgolódott egy vékonydongájú, cingár, különös legény. Zrinyi kabát ligett-lógott rajta. Csizmája sarkával mérgesen gázolta a ledöngölt kertút földjét. Hányta, vetette kezét. Meg-megállott, hol hirtelen nekilódult. Eles hangok süvöltöztek csutkás, nyúlánk gégejéből. Tekintete fel-felmeredt az égre, majd tenyerét homlokához nyomta. A déli nap a csipkés szőlőleveleken át aranyfényes sugárhullámokat csapdosott a mozgékony fiatalember szikár fejéhez. A galambszelíd óriás Osváth Imre tiszteletes nem is merészelt betolakodni ebbe a hosszú, folyószerű lugasba, olyan különös viselkedésű volt ez az ember. A lugas végén, mindjárt a szélső tőkénél megállott a pap, mikor a gondolataiban elmerült Petőfi odáig ért, az óriási darab ember mindannyiszor félszegül meghajolt és illedelmesen bemutatta magát:

– Jónapot kívánok, alázatos szolgája a tekintetes úrnak. Én, kérem, Osváth Imre kötegyáni református lelkipásztor vagyok!

Petőfi ügyet sem vetett a papra. Különös taglejtéseit, szakadozott beszédét szakadatlanul tovább folytatta. Ismét és ismét sarkon fordult. Ismét és ismét végigtáncolta a lehető hosszú lugast. Ám az Osváth Imre türelmének korsója kifogyhatatlan volt a csendes megnyugvás szent olajából. A költő újabb és újabb feléje fordulásokor ismét és ismét meghajtotta magát:

– Alázatos szolgája a tekintetes úrnak! Jó napot kívánok!

– Ej, a fenébe! Petőfi végül egyszer mégis megtorpant, elkapta az ismeretlennek szelíd, kérő tekintet s pillanatig rámeredt a papra, majd mérgeset csapott szikár kezével: – Ha jó, hát egye meg! – Sarkon fordult, hangosan „deklamálva” az aranyzöld szőlőlevél-lombozatok alatt folytatta sétáját.(...)

– Szó se róla, különös emberfia ez az én Sándor barátom – kahácsolta hajdúmód befelé nevetgélve Arany. Vaskos bajuszától eltakartan rezgölöttek azok az alföldi magyart jellemző, hangtalan mosolyok. Mindamellett a jó ebédnél megbékültek, összébemelegedtek Petőfivel. A költő névalírásával ellátott költeményköttel engesztelte ki Arany János komáját.

– Hát igaz, hogy ott a lugasnál láttam valakit – beszélte nevetve Petőfi – ámde mikor gondolataimban elmerülök...Hm...Dolgozom. Ilyen csekélységekkel nem törődöm. S tudom is én, hogy ilyenkor mit beszélek.”

Érdekes: a Szabadság és Szerelmek cingár, szikár, lobbanékony, révült-elragadtatott dalnoka, együtt a balladás, befelé forduló, szemlélődő természetű hajdúivadékkal, valamint a gyermeken-főnségesen szelíd lelkületű, óriás termetű, tudós emberpásztorral: három magyar őstípus! Az Erő és Igazság három szent útja.

Hogyan lett Jókai-hős

Már a kortársak tudni vélték, hogy Jókai Mór a „köszívű embert”, Baradlay Kazimirt, a geszti Tisza Lajosról, Bihar vármegye vaskezü, Bécshez hű adminisztrátoráról mintázta. Eddig rendben. Ámde Osváth Imre mindig jó viszonyban volt a Tisza családdal, ő mondta a halotti beszédet mind „Baradlay Kazimir”, mind Tiszáné Teleki Julianna grófnő temetésén, – szépen, tiszteletteljesen. Valószínűleg első sorban Tisza Lajos mély, elkötelezett reformátusságát tisztelte, semmint annak maradi, merev meggyőződését. Akkor?

Másik, még hatalmasabb urat dorgált ő meg: gróf Rhédey Ádám valóságos belső titkos tanácsost, királyi kamarást, aranykulcsos nagyurat, Erdély helytartóját, Bihar megye örökös főispánját, százezernyi hold birtokosát, Kötegyán gazdáját! De térjünk vissza inkább Móricz Pál szövegéhez: „*Rhédey gróf (1844) karácsony első napján Ács Nagy Sándor legátust meghívta ebédre, ami magában nem lett volna baj. Hanem ott kezdődött a hiba, hogy a legátust későn bocsátotta el a délutáni templomozáshoz. A kötegyáni hívek már az összes karácsonyi énekeket végigénekeltek...A legátus végre nagy dübörgéssel*

berohant és olyan kisebb botránkoztatásokkal elvégezte a délutáni istentiszteletet, amely az öreg estével fejeződött be. Az érzékeny Osváth tiszteletest nagyon bántotta az eset és az illendőség határain belül megfeddette a hatalmas grófi földesurat.” A gróf úr, továbbá aranykulcsos, Erdély gubernátora, stb. stb. dühbe méltóztatott gurulni és megszakította a kapcsolatokat szókimondó papjával. Bizonyára kellemesen és nagyon meglepődhetett Osváth Imre, amikor Rhédey Ádám halálakor lóhalálában futár érkezett Sarkadra, egyenest Kolozsvárról, mert a gróf végrendeletileg meghagyta, hogy csakis Osváth temetheti. A nábob temetését inkább két héttel elhalasztották, hogy a sarkadi tiszteletes méltóképpen felkészülhessen és odautazhasson.

Mi ebből a tanulság?

Talán az, hogy a gróf úr a negyedik magyar östípus. A nagyúr. Saját hibáját belátni, önmagát legyőzni képes volt, de nyilvánosan békülni már nem. Csak a halálban. Nagyúri öntudata, büszkesége (többek között Aba Sámuel királyunk és Rhédey Ferenc erdélyi fejedelem leszármazottja volt!) megsértődhetett, de jelleme sértetlen maradt. Az igazi úr sose úrhatnám! A halál árnyékában főhajtással tisztelgett a sarkadi pap szelíd, jogos igazsága előtt. S nem mellékesen bepillanthatunk Jókai Mór „alkimista arany-csináló műhelyébe”, páratlan meseszövedő világába.

Táncsics Mihály menekül, Osváthék segítik...

A Világos utáni könyörtelen őszőn(1849) sodródott Táncsics és családja tájainkra. Lapozzuk föl Bujdosásom, rejtőzésem című emlékezeit: „Családomat Gyulaváriban hagyva, a vidéken szénéztem, hol kínálkoznék biztos foglalkozás. Sorsom Kőtegyánba vezérelt, hol a református pap Osváth Imrével ismerkedtem meg, ami nem volt nehéz dolog, mert a Munkások Újságát nemcsak járatta volt, de dolgozatokat is küldött bele. (...) említém Osváthnak, hogy rám nézve legcélszerűbb volna valahol a pusztán, hol senki sem ismer. földműveléssel foglalkozni, mert ehhez volna kedvem, s értek is hozzá.”

Így is lett. Táncsics örömmel számol be, hogy földet bérelt Osváthéktól, igen kedvező föltételek mellett, kinn az Erdő-Gyaraki pusztán. Közben egy somolyogtatóan komoly epizód, szintén Táncsics közlésében: „Egyszer kirándult a prédikátor megtekinteni, hogy éljük világunkat. Magaviseletéből azt olvastam ki, hogy ő mégsem egészen bizonyos abban, hogy én csakugyan igazán Táncsics vagyok-e, tehát hogy erről meggyőződhessek, felszólított, hogy mennék vele Árpádra a tisztartóhoz, ott van nála rokona, Szacs vay Imre is – látogassuk meg. Osváth csakugyan meggyőződött arról, ki vagyok, mert Szacs vay nevemen szólított.”

(Hmm, úgy tűnik, az ismerkedés nem a legszerencsésebb oldala volt Osváth tiszteletes úrnak. Avagy Táncsics paraszttá „lényegtülése” volt túl meggyőző?)

S még néhány szó a sarkadiak emberségéről

Az üldözött Táncsics írja: „Sarkadról a szolgabíró, esküdt és egy biztos érkezett tanyánkba. Mi ép-pen ebédnél valánk. Már előbb hetek folytán földbe ásott avas szalonnát sütöttem, minek zsídját a muszkák számára sütött igen-igen szegény kenyérre csepegtetém : ebből állott ebédünk. A pusztá földre telepedve ebédeltünk. Ez urak beléptére nagyon meg voltunk zavarodva, amit ők látva, azon vigasztalással állottak elő, hogy ne tartsunk semmitől , ők a gyáni pap (Osváth) által értesültek szánandó állapotunk felől, tehát azért jöttek, hogy a hallottakról személyesen meggyőződván, rajtunk segítsenek.”

Osváth Imre 1892-ben halt meg. Sarkadon, a Szigeti temetőben helyezték örök nyugalomra. Sirját egy valaki bizonyosan látogatja: özv. Raffai Ferencné Puskás Ilonka néni, aki a nagy tudású, nagy lelkű, nagy jellemű és nagy termetű lelkész ükunokája.

Szabó István